

Od normalizace k normalizaci (aneb 30 let od Sametové revoluce)

Jan Štern

Tento článek jsem napsal a publikoval v roce 2009 a i po těch letech se mi zdá, že přesně popisuje vývoj v naší zemi během normalizace za minulého režimu a po Sametové revoluci. Článek jsem nyní aktualizoval tím, že jsem jej rozšířil o další důležité období mezi lety 2009 až 2019.

Většina lidí, kteří se snaží popsat a vysvětlit dobu po revoluci, začíná samotnou revolucí a dál pak zkoumá, nakolik porevoluční vývoj naplnil sliby nebo ne, zda byla revoluce úspěšná nebo zda přinesla hlavně zklamání. Myslím, že vysvětlení toho, co se děje posledních 30 let včetně současného dění, se neobejde bez širšího historického rámce. Vývoj po Sametové revoluci nepochopíme, pokud nezačneme érou normalizace po roce 1968. Normalizace a porevoluční éra tvoří dohromady jedno logické historické období minimálně tím, že vykazují podobné rysy a strukturu dějinného pohybu.

České dějiny v druhé polovině dvacátého století pulzovaly s železnou pravidelností v desetiletkách, což bylo určitou výhodou, protože v rámci převážně negativního vývoje udržovaly Čechy v iluzi, že se v dohledné době snad něco změní k lepšímu.

DESETILETKY V PŘEHLEDU

V padesátých letech věřící komunisté jako dominantní síla budovali komunistickou totalitu tím, že likvidovali nepřátelské třídy a pročišťovali společnost k vysněnému ideálu dle stalinistické ideologie importované ze Sovětského svazu. V následující dekádě „zlatých šedesátých“ věřící reformní komunisté napravovali komunistický ideál dle původního Marxe hledáním cest k demokratické podobě socialismu. V sedmdesátých letech dogmatictí komunističtí kolaboranti normalizovali společnost do poststalinistického reálného socialismu. V osmdesátých letech si občan v rámci jistého uvolnění užíval nevelkých konzumních výtobytků socialismu, pokud navenek zachoval režimu poslušnost.

Sametová slavnost zvonění klíčů rituálně vyprovodila mezinárodně izolovaný režim, disident a exulant spolu s dosud lokajským občanem (Kryl a Gott) mu k tomu zazpívali hymnu. Zesláblý režim se silám pravdy a lásky nikterak nebránil, ti zdatnější a prozíravější si už vyhrnovali rukávy k budování kapitalismu a k velkému rozkrádání. Občanské fórum dovedlo společnost ke svobodným volbám, k politickým svobodám a demokracii. Následující ekonomická transformace, privatizace a restituce přivedly během devadesátých let na svět neoliberální kapitalismus bez přívlastků pod vlajkou neviditelné ruky trhu, který nerozlišuje špinavé a čisté peníze. V plné síle a odpudivé kráse se zrodil mafiánský kapitalismus založený na korupční a klientelistické (pseudo)demokracii, tunelování politiky (opoziční smlouva) a demokratických pravidel. Síly pravdy a lásky se následně pokusily zvrátit tento nepříznivý vývoj (výzva Děkujeme, odejděte! a tzv. televizní krize), ale byly na hlavu poraženy a vytlačeny v rámci jakési postsametové normalizace na okraj společnosti a veřejného života. Vedoucí role ve společnosti se ujala politickoekonomická oligarchie čerpající svou moc z klientelistického propojení politiků napříč stranami a byznysu. Na celém vývoji je pozoruhodná opakující se normalizace společenského života po předchozí revoltě (bláznovství svobody) jako návrat k čemusi standardnímu, normálnímu.

NORMALIZACE A ZELINÁŘ

Na Husákově normalizaci je zajímavé především to, že byla provedena takřka ze dne na den, a to prověrkami v roce 1970. Všichni občané, komunisté i nekomunisté, byli podrobeni jednoduché otázce: Jak hodnotíte vstup vojsk Varšavské smlouvy? Pokud člověk odpověděl, že se jednalo o bratrskou pomoc, měl vyhráno a zůstal v zaměstnání na svém místě. Komunisté měli trochu složitější proceduru: pokud soudruh selhal a přidal se během takzvaného obrodného procesu ke kontrarevoluci, pak se mohl označením okupace za bratrskou pomoc celkem snadno dostat z bryndy a byl jenom vyškrtnut ze strany. To znamenalo, že nepřišel o práci, ale nemohl zastávat vyšší pozici. Pokud neselhal, ve straně obvykle zůstal. Ale jestliže komunista či nekomunista po pravdě řekl, že šlo o okupaci, byl zařazen mezi nepřátele lidu a nemilosrdně potrestán on i jeho rodina. Lidé často nedokázali říci tak očividnou lež, a tak se ze strachu snažili o různé lingvistické manévry typu „rozumově to chápu jako pomoc, ale citově jsem se s tím nevyrovnal“ a podobně. Ovšem i v takovém případě byla prověřková komise nemilosrdná.

Nešlo zdaleka o první prověrky během komunistického režimu. Režim pravidelně pořádal takové „průzkumy bojem“, aby mohl oddělit zrno od

plev. Například během procesu s Miladou Horákovou museli všichni podepsat rezoluci žádající její smrt. Kdo nepodepsal, byl vyhozen z práce, dostal záznam do kádrových materiálů a byl navždy poznamenán. Lidé měli v důsledku čistícího společenského mechanismu vypálen v duši cejch. Prověrky v roce 1970 je rychle vzpamatovaly ze svobodného bláznovství roku 1968 a občané naskočili zpět do totalitního vzorce lokajské poslušnosti.

Lež o okupaci jako bratrské pomoci byla tak očividná, že ji nikdo nemohl brát vážně. To byla novinka, protože dosud režimu záleželo na tom, aby se občan ztotožnil s tím, co měl odsouhlasit. Požadavek trestu smrti pro Horákovou bral režim vážně a nesnel by pomyšlení, že většina lidí souhlas předstírá. To nové spočívalo v tom, že režim už nežádal vnitřní spřízněnost a přesvědčení, ale naopak o to větší vnější poslušnost. Režim měl špatné zkušenosti s těmi, kdo věřili v komunistickou budoucnost a nakonec v jejím jménu chtěli demokraticky reformovat samotný režim. Měl raději oportunisty a lidi bez názoru. O to větší lež jim naservíroval ke lhaní. V té době nebylo větší lži než to, že okupace je bratrská pomoc. Normalizátoři s gusem podrobili občany ponižující proceduře vyslovení takové epochální lži, protože tím spíše to zlomilo páteř většině občanů, což položilo dobré základy pro dlouhodobé lokajství.

Jenže režim možná nedocenil váhu toho, že rezignoval na vnitřní přesvědčení občanů. Obludnost lži o okupaci jako o bratrské pomoci vrhla stín zásadní nedůvěry na celou pracně budovanou ideologickou stavbu komunistického režimu. Jestliže režim založil svoji existenci na evidentní lži a vzdal se tím jakékoliv legitimacy kromě hrubé síly, pak se nutně celá jeho konstrukce dosud zakládáná na vlastnictví pravdy o dějinách zhroutila jak domek z karet. Zůstala jen hrubá síla opřená navíc o okupační vojenskou moc. Povaha režimu se prudce změnila. Václav Havel si v roce 1976 ve své eseji Moc bezmocných položil otázku, proč zelinář dává při oficiálních výročích do výlohy mezi mrkev a petržel cedulku s nápisem „Proletáři všech zemí, spojte se!“. Dává ji tam proto, že opravdu chce, aby se proletáři spojili? Má snad pocit, že jsou nějak málo spojení a je tím natolik zneklidněn, že je k tomu cedulkou vyzývá? Havel odpovídá, že pravděpodobně ne. Zelináři jsou proletáři celkem ukradení a cedulku tam dává, protože mu to nařídili nadřízení, tedy režim. Režimu je také jedno, co si zelinář o proletářích a jejich spojování myslí. Dokonce pravděpodobně velice dobře ví, že zelináři jsou proletáři šumafuk. Zelinář tím, že cedulku s proletáři do výlohy umístí, dá najevo, že respektuje přání režimu. Je to znak poslušnosti zelináře a režim tak snadno zjistí, zdali je v pořádku nebo zdali s ním budou nějaké problémy. Celý ten systém dávání cedulek do výloh je signální soustavou poslušnosti (eventuelně neposlušnosti) všech občanů. Dokud zelináři

(občané) budou dávat cedulky s proletáři do výloh, má režim jistotu, že má vše pod kontrolou. Zelinář ví, že režim nijak netrvá na tom, aby se zelinář s proletáři nějak trápil. Oba, režim i zelinář, vědí, že jde jen o vnější znak poslušnosti. Z hlediska pravdy je přání, aby se proletáři spojili, bezcenné. Je to bezcenná lež, protože režim netrvá na tom, aby zelinář věřil v prospěšnost spojení proletářů. Posttotalitní režim rezignoval na skutečné přesvědčení zelináře.

Komunistický pán si původně osoboval vládu nad zelinářem (rabem) z důvodu dějinného plánu vybudování komunismu, k jehož realizaci byl zavázán vlastní ideologií historického materialismu. Tento plán založený – jak režim věřil – na vědecké teorii, mu dával morální sílu a vůli k činu. Pražské jaro v roce 1968 a následná okupace podlomily dějinné odhodlání. Namísto dějin se pán spokojil s ovládnutím přítomnosti. Koneckonců je-li pravdou to, co je napsáno v marxisticko-leninských dílech, pak komunismus přijde tak jako tak, ale pán si může také trochu užít a dějiny nechat na potom. Zelinář byl ochoten respektovat násilí, ale odmítnul se nechat oblbovat. Na znejistělém komunistickém pánovi si vynutil svobodu myšlení ve svém soukromí. Zelinář vstoupil jako subjekt do českých dějin, jelikož se odpoutal od substance společenského řádu (komunistického režimu) jako autonomní jednotka s vlastní duší a právem na nezávislý domov. Co si říkáme doma, do toho režimu (škole, úřadům, StB) nic není. Právo na soukromí výměnou za formální loajalitu a rezignaci na společenskou dimenzi se stalo nepsanou společenskou dohodou.

CHARTA 77

O tom, že Charta 77 bude paralelní polis (termín Václava Bendy a Petra Uhla definující alternativní nezávislou obec uvnitř vládnoucí dominantní společnosti), se rozhodlo v lednu a únoru 1977, tedy krátce po jejím vzniku. Tehdy došlo na ÚV KSČ přes 14 000 rezolucí pracujících odsuzujících Chartu 77, aniž by se seznámili s jejím textem. Tyto rezoluce pocházející z drtivé většiny podniků reprezentativně pokryly celou společnost. Ve zprávě předsednictva KSČ se uvádí, že ve dvou případech se stalo, že nějaký pracující žádal, aby je seznámili s textem Charty, jestliže ho mají odsoudit. Slovy dva lidé z patnácti milionů odmítli podstoupit tento ponižující postup, který jde mimo jakákoliv civilizační hlediska. Oficiálně uznávaní umělci, vědci, pedagogové a akademici se připojili jmenovitě podpisem tzv. Anticharty s výmluvným názvem Zaprodanci a ztroskotanci, která není jen pouhým odmítnutím Charty, ale hnusným spíláním na adresu chartistů. Režim jejich jména demonstrativně uváděl v hlavním stranickém deníku. A opět jen hrstka

odmítla. Drtivá většina Čechů a Slováků usoudila, že Charta jim nestojí za to, aby si kvůli ní jakkoliv pálili prsty. Důvodem nejspíš bylo, že jim téma Charty – porušování lidských práv – bylo lhostejné, ve svých životech se bez lidských práv zřejmě obešli.

Chartisté se často divili, proč režim spustil proti Chartě 77 takovou kanonádu. Pokud by ji jenom tiše pronásledoval jako dosud všechny opoziční aktivity, nebyla by vzbudila takovou pozornost. Režim ale věděl, co dělá. Od prověrek v roce 1970 uplynula dlouhá doba a režim si nebyl jist, nakolik ještě platí jejich výsledky, nakolik může důvěřovat morální volbě učiněné v jejich rámci obyvatelstvem. Totalitní režim neměl k dispozici nezávislé sociologické průzkumy, které by ho informovaly o náladách a stavu mysli obyvatelstva. Měl jen fyzlovská hlášení, kterým příliš nevěřil, a zprávy od stranických organizací, které byly modifikovány, aby se nahoře líbily. Charta mu vlastně přišla vhod, protože poskytla nové a aktuální téma pro morální volbu. Tentokrát nebyl režim tak důsledný a nespustil individuální prověrky, ale stačily mu rezoluce pracovních kolektivů a podniků. Nicméně výsledky ho uklidily, evidentně se žádná masová revolta nechystala.

Chartisté přišli s pojetím dodržování lidských práv v roce 1977 do konsolidované a normalizované situace fungující společenské dohody mezi režimem (komunistickým pánem) a zelinářem. Zelinář dostal právo na soukromí za předstíranou uvědomělost a nehodlal riskovat nevelké socialistické konzumní benefity za angažmá ve věci, která neměla šanci na úspěch. Zelinář se stále velmi bál režimu, jehož sílu rozhodně nepodceňoval. Proto ho ani ve snu nenapadlo připojit se k aktivitě Charty 77.

Je zajímavé, že uvnitř disentu se vytvořila názorová platforma realistů okolo Petra Pitharta a Bohumila Doležala, která vyzdvihla soukromnický postoj zelináře převažující ve společnosti a formulovala i jeho jistý morální étos. Pithart v eseji Jakoby definuje tradici poctivých a pracovitých Čechů, kteří už z dob habsburské monarchie „prací drobnou“ postupně podemílají nedemokratické mocenské a politické poměry (které jsou jinak nad jejich síly), a tím pracují na jejich konečné zkáze a svém osvobození. Navazuje tak na Havlíčkovu a Masarykovu „práci drobnou“. Pithart věřil, že samotná poctivost a řádnost práce změní poměry, aniž by bylo nutné otevřené politické vystoupení. Iluzivnost této teorie byla zjevná. Z legrace jsme tehdy říkali, že práce drobná málo platná.

Dějinný význam Charty 77 byl především mezinárodní, Charta se stala součástí křížového tažení Spojených států za dodržování lidských práv. Spojené státy v otázce lidských práv našly konečně vítěznou ideu pro

svoji politiku. Zadržování komunismu, které do té doby dominovalo zahraniční politice USA, bylo příliš statické a nebudilo nadšení. Zatímco lidská práva reprezentovaly hodnoty, „pro něž stálo za to trpět“, jak napsal před svou smrtí spoluzakladatel Charty, filosof Jan Patočka. Patočka tehdy neobyčejně pronikavě pochopil dějinný význam lidských práv a jasně předpověděl jejich vítězství nad instrumentální technickou politikou. Všeobecná univerzalita lidských práv stojících nad politikou a režimy napomohla k vítězství Spojených států nad komunistickým blokem. Svět také po pádu komunistického bloku do značné míry díky politice lidských práv uznal legitimitu jejich vedoucí role ve světě.

SAMETOVÁ REVOLUCE

Jako prověrky v roce 1970 naráz zahájily éru normalizace, tak sametová revoluce ze dne na den tuto éru ukončila. Zelinář vstoupil na náměstí opanován krátce sváteční dějinnou euforií, aby na znamení radosti nad koncem dávání cedulek do výlohy zacinkal klíči. Skandováním „Miloši, končíme!“ zelináři posměšně oznamovali generálnímu tajemníkovi komunistické strany, že už žádné cedulky nebudou, že normalizace skončila. A Miloš s tím zase neměl tak velký problém a bez velkého odporu odevzdal moc zástupcům cinkajících davů. Zelinář a chartista se na krátký čas spojili v jeden celek, v subjekt sametové revoluce. Symbolicky to vyjádřil duet nejpopulárnějšího režimního zpěváka Gotta a disidentského písničkáře Kryla, v němž zapěli dojatému shromáždění státní hymnu.

Když jsem kandidoval do prvních svobodných voleb, hlavním kritériem kvality kandidáta bylo, jaký projevil odpor proti bývalému režimu. Na slyšení v krajských předvolebních primárkách Občanského fóra kandidáti líčili především své antikomunistické zásluhy. Na jejich základě se pak umístili na adekvátním místě kandidátky. Do života zelináře opět vstoupily dějiny, tentokrát ne jako tragédie (srpen 1968), ale jako svátek, slavnost a radost. Zelinář na chvíli uvěřil, že pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí (jak znělo heslo vůdce sametové revoluce Václava Havla). Omylem toho hesla nebylo, že by snad pravda a láska neměly zvítězit, to se nakonec také někdy stává. Omylem bylo přesvědčení, že lež a nenávist jsou největšími nepřáteli pravdy a lásky jen proto, že jsou jejich přirozeným opakem. Daleko většími soupeři pro pravdu a lásku jsou však moc, osobní či skupinové zájmy a peníze. A to nikoliv proto, že by s pravdou nebo láskou bojovaly, ale proto, že snižují jejich význam a vytlačují je z horizontu člověka. Společnost nemůže být trvale založena na lásce a pravdě, karneval musí jednou skončit. A tak se zelinář po

krásném mejdanu zase vrátil do všedního života. Politika se od hlásání pravdy a lásky nasměřovala k penězům, moci a zájmům.

NEVIDITELNÁ RUKA TRHU

Koneckonců Občanské fórum nebylo tak naivní, aby se domnívalo, že politiku lze dělat jen na mravních principech. Chápalo se jako dočasné přístřeší protikomunistických sil, které po svobodných volbách předá moc do rukou standardních politických stran. Jenže k tomu už nedošlo, protože krátce po sametové revoluci, která místo totality přinesla demokracii, vypukla další postsametová revoluce nazvaná ekonomická transformace, a to přímo v řadách Občanského fóra. Přinesla kapitalismus a panství soukromého vlastnictví. I když ji nedoprovázelo takové spontánní jásání davů, vzbudila u značné části společnosti velké nadšení a podporu. Vize snadného zbohatnutí z privatizace, z rozdělování majetku na celé generace dopředu a z možnosti podnikání jako nového druhu seberealizace a životního programu byla pro zelináře neobyčejně atraktivní. Dalo by se říci, že skutečná změna, která se ho bytostně dotýkala, pro něj nastala až v tuto chvíli. Alespoň pro ty zelináře, kteří měli dobrodružnou podnikatelskou povahu.

Princip podnikání na bázi soukromého vlastnictví nabízel celý svět k dispozici pro individuální aktivity. Od této chvíle se předmětem dobývání mohlo stát cokoli, co lze získat za peníze. Zbožím se stal veškerý myslitelný svět. Domovy jako nemovitosti, krajina jako stavební parcely nebo zemědělská půda, lidé jako potenciální zaměstnanci, politické strany jako klíč ke státním zakázkám – to vše bylo náhle k dispozici jednotlivému soukromníkovvi, pokud na to měl příslušný kapitál. Zelinář se ze svého krámků s výlohou, kam dával cedulky o spojení proletářů, vydal dobývat svět. Náhle se před ním, do té doby bezvýznamným kolečkem v soukolí, otevíralo panství nad statky a lidmi. A nemusel kvůli tomu vstupovat do partaje, stačilo, když si sehnal úvěr v bance. To bylo daleko víc než „jen“ politické svobody, které nabídla sametová revoluce.

Postmoderní svět vědotechnicky zabezpečené existence je nudný, neskýtá žádné velké dobrodružství. Jedno z mála dobrodružství, které nabízí, je podnikání. Na podnikání je dráždivé především to, že si hraje s osudy dalších lidí. Podnikatel zatahuje do svých plánů další osoby (zaměstnance), s nimiž vstupuje do rulety života hrané dle pravidel neviditelné ruky trhu. Podnikání nikdy negarantuje jistotu úspěchu. Výsledek podnikání je vždy pouze pravděpodobný a principiálně riskantní. Nicméně zelinář-podnikatel se i s riziky danými tržním mechanismem nabídky a poptávky stává do jisté míry pánem svého

osudu. Dokud je úspěšný, vládne mikrosvětlem své firmy a svých zaměstnanců a stává se reálně zodpovědným za svůj život. Dle hesla pravicových stran svojí iniciativou ručí sám za sebe a stává se tak svobodný. Svobodný jinak než jen jako nositel politických práv a svobod, svobodný ve smyslu relativní existenční nezávislosti na světě a společnosti.

Václav Klaus se jako vůdčí element a věrozvěst postavil do čela této kapitalistické revoluce a vysloužil si navždy nesmírnou vděčnost zelinářů-podnikatelů, subjektů této revoluce. Dějinných otěží se po krátké vládě chartistů ujali pravicoví radikálové. Jejich heslem byl kapitalismus bez přívlasků, odmítali rozlišovat špinavé peníze, uznávali právo chytřejšího (podnikatelskou hantýrkou řečeno vychcanějšího) a silnějšího, a tedy odmítali všechna pravidla ve jménu pravidla jediného – neviditelné ruky trhu. Trh, jediný rozhodčí, řídící se objektivním zákonem nabídky a poptávky, semele poctivé i nepoctivé podle kritéria úspěchu, které je jediné spravedlivé a nakonec vždy přináší světu dobro. O dobru se nemluví, to se děje tiše nad námi pomocí neviditelné ruky.

Pravicové radikály nevzrušovaly gigantické podvody spáchané během privatizace i po ní, zejména v bankovním a finančním sektoru. Neviditelná ruka trhu dle nich neúprosně pročistí ekonomiku, oddělí zrna od plevele, neboť jen řádný hospodář vydrží, zatímco tunelář a zloděj, který se nezbaví svých návyků, dlouhodobě nepřežije. Ministr pro privatizaci přiznal, že privatizace byla útekem před právníky, protože právníci by ji zablokovali. Jiný pravicový ideolog žertoval, že nejlépe by bylo zhasnout a nechat proběhnout divokou privatizaci rozkradením. I když to byly nadsázky, odráží se v nich vnitřní povaha postsametové revoluce. Této éře dominovala ideologie Michaela Nowaka o demokratickém kapitalismu, v němž jsou všichni více či méně kapitalisty-podnikateli. Zřídla podnikatelských možností se nakrátko otevřela, zelinář-podnikatel snil svůj sen o zbohatnutí. Jenže zakrátko přišlo tržně ekonomické vystřízlivění dle zákona nabídky a poptávky. Zelinář procitnul ze sna o demokratickém kapitalismu (všichni lidé kapitalisty jsou), zjistil, že být kapitalistou je privilegium pro velmi malou část společnosti. Ukázalo se, že podnikání není zas až takovým dobrodružstvím, zvláště pro drobné podnikatele a živnostníky. Zelinář byl a zůstal malou rybou, o kapitalistické dráze si mohl nechat dál jen zdát. Pokud přežil jako podnikatel, tak coby živnostník nebo osoba samostatně výdělečně činná (OSVČ). A to zas takové dobrodružství nebylo. Hlavní kapitalistické privilegium: disponování lidmi a věcmi v rámci podnikatelského plánu, a tedy uplatňování moci nad nimi, zůstalo jen úzké elitě. Zelinář upadl do letargie. Sny o podnikání a zbohatnutí jsou ty

tam, politika ho nezajímá.

Je pozoruhodné, jak je model sobeckých a racionálních jedinců (homo economicus) sledujících své vlastní zájmy, ale vcelku směřujících pozitivním směrem, blízký Havlovu zelináři vědomě rezignujícímu na společenské angažmá. Stejně tak je to velmi podobné práci drobné řadového Čecháčka z dob habsburské monarchie. Jakoby podstatou našich dějin byla z nouze ctnost: Individuálním sobectvím ku prospěchu celé společnosti!

POSTSAMETOVÁ NORMALIZACE

Nástup podnikání na bázi soukromého vlastnictví jako dominantního pilíře ekonomiky a společnosti prudce změnilo společenské poměry a vztahy. Kapitalismus ihned prokázal nesrovnatelně větší produktivitu a efektivnost, než měl dosavadní socialistický systém. Země se měnila k lepšímu ze dne na den a v životní úrovni pomalu ale jistě začala dohánět vyspělý Západ. Ale individuální podnikání není jen uvolněním osobní iniciativy podnikatele- kapitalisty, ale též otevřením prostoru velké moci kapitalisty v majetkovém okrsku jeho vlády nad lidmi a věcmi. A to moci nekontrolované a pro nastupující poměry zcela nové. Jako protiváha zneužívání takové moci se v civilizované společnosti staví silná moc státu v rámci vlády zákona a vynucování závazných pravidel pro všechny. Jde o to, aby peníze a moc bohatým podnikatelům neumožňovala privilegované postavení před zákonem. Víme dobře, že kapitalismus ve třetím světě, kde je slabý stát a vládne korupce, je džunglí a vládou silnějšího. Bohužel pro nás, moc kapitálu byla nad slabé síly mladého demokratického státu. Málo placení úředníci a policisté se stali snadnou kořistí novodobých zbohatlíků.

Politické strany nezůstaly pozadu a proměnily se v komerční organizace obchodující s vlivem, státními zakázkami a teplými místy ve státní správě. Navíc samotný politický vývoj nahrál zrodu klientelistického politického prostředí, protože v rámci opoziční smlouvy byla zrušena zeď mezi vládou a opozicí a dvě nejsilnější strany se spojily ke společnému kradení a loupění. Podsvětí a jeho mafiánské struktury se propojily s politikou, vystoupaly do nejvyšších pater společnosti a staly se součástí politického rozhodování.

Proti tomuto vývoji se zvedly dvě občanské bouře vedené bývalými exponenty pravdy a lásky, kteří stále snili svůj sen o svobodné občanské společnosti. Nejprve Děkujeme, odejděte! a poté televizní krize ukázaly, že duch listopadu 89 sice stále intenzivně žije, ale v reálné politice nemá šanci. V těchto dvou excesech se vzedmula vlna pravdy a lásky, ale

reálpolitikům stačilo jen vydržet, až vlna opadne, a bylo hotovo. Tímto se síly pravdy a lásky v podstatě vyčerpaly a zelinář, který stejně měl vždy blíž k principu zisku a chamtivosti, zamával disidentovi na rozloučenou a pustil si nový díl Ordinace v růžové zahradě.

Hlavní role se ujal nový hráč na dějinné scéně – politickoekonomická oligarchie. Po skončené privatizaci tu na trhu dějinných příležitostí zůstalo ještě další měkké masíčko ke zhltnutí: politické strany a stát jako velká obchodní příležitost ke zbohatnutí na úkor celé společnosti. Jak to s pedantickou, vědecky přísnou důsledností popisuje text politologa Michala Klímy, politické strany se proměnily v instituce, které předstírajíce politickou činnost ve skutečnosti „skrytě obchodují získanou politickou moc a vliv“. Politické strany se staly (jak mi smutně přiznal jeden kdysi významný člen ODS) agenturami na získávání státních a veřejných zakázek a významných fleků ve státní správě. S jistou nadsázkou lze říci, že funkcionáři politických stran jsou spíše podobní realitním makléřům než politickým pracovníkům. Dnes jsou lidé dokonce placeni za předstírané členství v politické straně. Za takto utracené statisíce se političtí obchodníci dostanou k rozhodování o miliardách na úrovni kraje nebo měst. Politické programy a koncepce se staly jakýmsi šidítkem pro voliče, kteří bláhově volí tu či onu (pravou nebo levou) koncepci, aby pak v praxi obě hlavní strany dělaly v podstatě tutéž politiku. Ideologický obsah politiky vůbec není podstatný, ten je tu jenom jako, podstatné je využít a „zobchodovat“ politický vliv a rozhodování.

A co zelinář? Ten na politiku kašle, protože dávno ví, že politika byla, je a bude stejně svinstvo. Obloukem dospěl k výchozímu bodu. Ale jednu výhodu to má: cedulku s nápisem „Kapitalisté všech zemí, spojte se!“ už do výlohy dávat nemusí.

VZNIK OLIGARCHICKÉ DEMOKRACIE

Neblahý politický vývoj, během něž se liberální demokracie proměnila v klientelistickou demokracii založenou na výprodeji veřejné a politické moci kmotrovským strukturám v pozadí, vyvrcholil za vlády Mirka Topolánka. Jak poznamenal jeden úspěšný podnikatel: dosud po nás politici chtěli výpalné v řádech desítek milionů, tahle nová garnitura to zvedla o jednu nulu. Proti tomu se zvedla velká vlna odporu. Aktivní občané, kterým nebyl lhostejný osud mladé demokracie, začali vystupovat na odpor proti těmto pořádkům. Vznikla celá řada iniciativ a zejména pak protikorupčních aktivit. Zformovala se občanská společnost složená z angažovaných občanů chránících politiku před korupcí, policejní a justiční systém před politickým vlivem a běžného občana před

arogancí moci.

Bohužel se k tomuto legitimnímu vzepětí občanů přilepil druhý nejbohatší člověk v zemi Andrej Babiš, který s použitím protikorupční rétoriky a obrovského množství peněz vytvořil populistické hnutí parazitující na tématu boje s korupcí. S tímto hnutím uspěl ve volbách a nyní je nejsilnější politickou formací v zemi. Klientelistická ale stále ještě liberální demokracie se začala měnit v oligarchickou demokracii. Oligarcha začal okamžitě pracovat na tom, aby přestala platit pravidla politické soutěže. Nevstoupil do politiky a neinvestoval stovky milionů korun jen proto, aby ho z ní nějaké další volby vyhodily. Nakoupil nejvlivnější média a začal stát používat jako obrovský zdroj příjmů pro svojí firmu a tyto příjmy reinvestoval zpět do politického boje. I když obě dvě věci byly eticky vadné a nepřijatelné, z hlediska práva se ničeho zlého nedopustil. Navíc jeho voličům to vůbec nevadí. Svým způsobem je Babiš dítětem proměny systému liberální demokracie nastoleného po Sametové revoluci v klientelistickou demokracii. Lidé zklamaní a znechucení z takového vývoje velmi naslouchali jeho protikorupční rétorice a snadno se nechali obalamutit tím, že on je ten pravý spasitel. Za Babiše můžeme poděkovat tradičním politickým stranám ODS a ČSSD, které u nás systém klientelistické demokracie zavedly.

Kdo je hlavním voličem Andreje Babiše? No přeci náš zelinář. Ten konečně našel svého pravého reprezentanta. Někoho, kdo je stejný jako on, kdo se ohýbal za minulého režimu, komu jsou ukradená nějaká lidská práva, koho zajímají hlavně prachy, kdo se nebojí občas ohnout pravidla, kdo se vyzná a umí v tom chodit, kdo zatočí s intelektuály, s tou jejich pravdou a láskou. Havel byl na zelináře příliš přísný, chtěl po něm, aby snad nedával cedulky do výlohy a měl z toho pak popotahování. Kdežto tenhle pán, to je jiná. Ten i s komunisty uměl takzvaně vyjebat. Vlezl do partaje, spolupracoval s STB, i když asi jen formálně, a žil si jako pán. A po revoluci pohádkově zbohatnul. To je zelinářův skutečný hrdina. Ne Havel, který seděl pro nějaká lidská práva, ale Babiš, který se za všech režimů měl skvěle. Babiš podle zelináře ví jak na to. Když zemi povede Babiš, který stát chce řídit jako firmu, tak se zelináři budou mít určitě líp. A koho je víc, stoupců pravdy a lásky, angažovaných občanů ctících liberální demokracii, nebo zelinářů? Podíváme-li se na volební výsledky a průzkumy, pak zelinář je v převaze. Zelinář volí i Miloše Zemana, protože u něj nachází stejnou populistickou notu, černobílé vidění a jednoduchá řešení složitých společenských problémů.

Řekli jsme, že zelinář během Sametové revoluce podlehnul radostné atmosféře revoluční doby a stal se nakrátko aktivním příznivcem

demokratických změn. Možná jsme trochu podlehli iluzi plných náměstí a mysleli jsme, že tam je zelinář s námi. Možná zůstal doma a ze závětrí sledoval, jak dopadne náš boj. Určitě byl radši, že skončila vláda komunistů, ale podstatnější pro něj bylo, kolik bere a co si za to koupí. Svoboda ho příliš nezajímala, prostě se chtěl mít líp a revoluce otvírala nové možnosti. Žil v naději, že volný trh a kapitalismus přinese rychlé zvýšení životní úrovně a že se jednou dostane na vysněnou úroveň Německa nebo Rakouska. V každém případě zelinář zcela vystřízlivěl, pokud vůbec nějakou euforií prošel. Německo a Rakousko jsou v nedohlednu, mezi novodobými zbohatlíky je velký podíl tunelářů a podvodníků z 90.let, politika je v područí ekonomických zájmů a teď ještě ti migranti. Jestliže během Sametové revoluce byla společnost sjednocená v odporu proti komunistickému režimu, i když lze o tom pochybovat, tak dnes je hluboce rozdělena. Zelinář našel svůj politický domov v populismu a v odporu k liberální demokracii. Společnost se rozdělila na dva momentálně nesmiřitelné tábory, tábor liberální demokracie a pravdy a lásky a tábor populismu, národovectví a xenofobie.

Andrej Babiš ve své snaze získat vliv nezůstal sám. I ostatní oligarchové pochopili, jak je důležité mít vliv, i když to něco stojí. Ne že by chtěli Babiše napodobovat ve vstupu do politiky, na to jsou příliš mazaní a vždycky si najdou mezi politiky svého člověka. Co se ale ukázalo jako zásadní, je vliv v médiích. Ten politický vliv se pak dostaví automaticky. Oligarchové skoupili veškerá vlivná média. Co to pro fungování těchto médií znamená, si lze snadno představit. Rozhodně nikdo nebude tak hloupý, aby začal ve svém médiu budovat pozitivní obraz svých firem nebo samotného oligarchy na veřejnosti. To by bylo směšné a nakonec by to znehodnotilo samotné médium. Stačí, když se o oligarchovi nebude negativně psát. A totéž si pak zařídí u ostatních oligarchů. Navzájem zobchodují, že o sobě navzájem nebudou psát negativně, takže tady budeme mít samé oligarchické bílé holubice. Proces oligarchizace naší politiky probíhající v desátých letech 21.století se tím dokončil. Jen velmi těžko se ze sevření oligarchů budeme dostávat.

Občanská společnost rozhodně nezůstala sedět s rukama v klíně. V odporu proti vládě populistického oligarchy se rychle sjednotila a dnes dokáže přivést stovky tisíc protestujících lidí na Letnou a na náměstí ve stovkách měst naší země. Zatímco politické strany vzdorující nástupu populismu prohrávají v souboji o voliče, občanská společnost dorostla velikostí svého protestu do rozměrů Sametové revoluce. Milion chviliek pro demokracii je jakousi obdobou Občanského fóra v dnešní době. Občanská společnost se stala dalším hráčem na politickém poli a je s to

občas zabránit některým politickým krokům vedoucím k omezení nezávislosti policie a justice, což je kýženým cílem populistů. Plní funkci jakési záchranné brzdy politického systému, když se populisté snaží podkopat základy liberálně demokratického systému.

Co bude dál? Vyhrají populisté a oligarchové a naši zemi postupně ovládne autoritářský systém řízený oligarchy? Nebo se podaří obnovit systém liberální demokracie a odstavit oligarchy od moci? Demokracie není samozřejmá věc, protože má spoustu mocných nepřátel a je stále třeba o ní bojovat. Každá generace si musí vybojovat to, v jakých podmínkách a v jakém státě prožije svůj život. Naše generace si vybojovala demokracii v podobě systému liberální demokracie. To však neznamená, že liberální demokracie tu je napořád. Během třiceti následujících let velmi zdegenerovala a dnešní generace, které přicházejí po nás, si budou muset svojí demokracii opět vybojovat. Je na nich, v čem nakonec budou žít.